

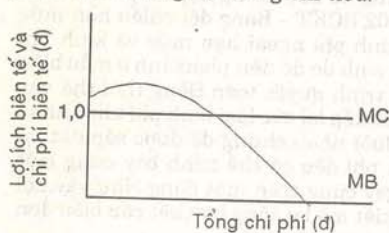
SỰ PHÁT TRIỂN CỦA LÝ THUYẾT KINH TẾ VÀ KINH TẾ ỨNG DỤNG

Lý thuyết kinh tế học vi mô và vĩ mô đã phát triển đáng kể ở chỗ không chỉ dừng lại ở lý thuyết suông mà ngày càng đi vào ứng dụng, phân tích các hiện tượng kinh tế xã hội ở trình độ cao. Sự phát triển của toán học ứng dụng và công cụ máy tính điện tử càng giúp cho các môn khoa học kinh tế ứng dụng tiếp cận sâu sắc vào đời sống để phục vụ không chỉ lợi ích cá nhân riêng lẻ mà cả cho toàn xã hội, môi trường toàn hành tinh chúng ta.

Phân tích lợi ích - chi phí (*cost-benefit analysis*) là một môn kinh tế ứng dụng, vào những thập niên 50 và 60 mới chỉ dừng lại phạm vi đánh giá khía cạnh tài chính đơn thuần. Sự gia tăng chi tiêu cho lĩnh vực công cộng (như xây dựng đường sá, cầu cống, nước, bảo vệ môi trường...) đòi hỏi môn phân tích lợi ích - chi phí không được dừng lại ở phạm vi hiệu quả tài chính của đơn vị cá nhân riêng lẻ mà phải đánh giá hiệu quả ở phạm vi toàn nền kinh tế xã hội, môi trường. Trong bài này, khảo hướng phân tích lợi ích - chi phí được giới thiệu ngắn gọn trong việc ứng dụng đánh giá hiệu quả chi tiêu của chính phủ.

NGÂN SÁCH VÀ VẤN ĐỀ LỢI ÍCH BIÊN TẾ BẢNG CHI PHÍ BIÊN TẾ

Khoảng trên dưới một phần năm tổng sản lượng quốc gia được dùng chi tiêu cho khu vực công cộng. Ngân sách của chính phủ thì giới hạn trong khi nhu cầu chi tiêu thường vượt quá khả năng. Do đó nguyên tắc lý tưởng của việc quyết định ngân sách là phải tôn trọng một mục tiêu công cộng nào đó phải đạt tới giới hạn mà lợi ích của một đồng bạc cuối cùng (tăng thêm) tạo ra phải bằng với một đồng chi phí bỏ ra. Nói cách khác, đây là ứng dụng nguyên tắc lợi ích biên tế (*marginal benefit*) bằng chi phí biên tế (*marginal cost*). Đường MB ở hình 1 cho thấy lợi ích đạt được từ chi phí tăng thêm của dự án A lúc đầu tăng dần lên, sau đó giảm đi khi tăng dần tổng chi tiêu.

Hình 1: Cân bằng lợi ích biên tế và chi phí biên tế
Nguồn: Otto Eckstein, *Public Finance*, Prentice Hall, 1987.

Chi tiêu của chính phủ dùng để xây dựng hệ thống đường xa lộ (cao tốc) tạo ra lợi ích rất lớn vì nó khắc phục được sự tắc nghẽn giao thông, tiết kiệm thời giờ đi lại, tiết kiệm hao phí nhiên

HIỆU QUẢ CHI TIÊU CỦA CHÍNH PHỦ khảo hướng phân tích lợi ích chi phí

TRẦN VÕ HÙNG SƠN
Đại học Kinh tế TP. HCM

liệu, giảm số thương tử vong và thiệt hại vật chất... Tuy nhiên tăng đầu tư nhiều hơn nữa cho việc xây dựng đường xa lộ hiện đại ở nơi hẻo lánh xa xôi ít người sử dụng thì phải thận trọng xem xét mối quan hệ lợi ích và chi phí. Vì bố trí ngân sách chi tiêu thêm nữa cho dự án như vậy sẽ dẫn đến hiện tượng lợi ích giảm dần tương tự với định luật năng suất giảm dần trong kinh tế học.

Cân bằng lợi ích biên tế và chi phí biên tế trong lĩnh vực công cộng giải quyết hai vấn đề của phân bổ tài nguyên. Một là nó đảm bảo mỗi đơn vị chi phí tạo ra lợi ích tối thiểu cũng bằng với giá trị hàng hóa bị mất đi ở khu vực tư nhân. Hai là nó đảm bảo việc chi tiêu

cho dự án A không ngăn cản một sự chi tiêu khác (ví dụ cho dự án B) có giá trị hơn ở lĩnh vực khác. Vì thế, đó chính là nguyên tắc bảo đảm lợi ích đạt được của chi tiêu biên tế (*marginal expenditures*) phải vượt quá chi phí thời cơ (*opportunity costs*) ở cả hai khu vực tư nhân và công cộng.

THÍ DỤ VỀ DỰ ÁN PHÒNG CHỐNG LŨ LỤT CỦA CHÍNH PHỦ

Chi tiêu cho phòng chống lũ lụt là một bộ phận của ngân sách. Bảng 1 trình bày ngắn gọn việc ứng dụng phân tích lợi ích - chi phí trong công tác phòng chống lũ. Tác hại của lũ lụt nếu không có phòng chống sẽ lớn, ngược lại nếu có biện pháp phòng chống thì tác hại sẽ nhỏ hơn. Chi tiêu dành cho kế hoạch bảo vệ phòng chống lũ lụt tăng tỉ lệ ngược với tác hại gây ra bởi lũ lụt (tính bằng tiền).

Kế hoạch C với hồ chứa nước kích thước trung bình là kế hoạch tốt nhất. Chi phí cho kế hoạch C là 8.000đ có tác dụng làm giảm bớt tác hại là 9.000đ, tức là lợi ích biên tế vượt chi phí biên tế. Xây dựng hồ chứa nước qui mô lớn làm tăng chi phí 12.000đ mà chỉ tạo ra lợi ích 7.000đ. Do đó đầu tư thêm cho việc xây hồ chứa lớn không đạt yêu cầu lợi ích lớn hơn chi phí (biên tế).

Thí dụ trên cho thấy nguyên tắc cân bằng lợi ích và chi phí giới hạn biên (*Marginal Benefit = Marginal Cost*) có thể ứng dụng cho một số loại đầu tư ở khu vực công cộng. Tuy nhiên cần ghi nhớ một số điểm cá biệt sau đây:

1. Số liệu trong thực tế luôn luôn chênh lệch khác do với dự kiến
2. Khả năng đo lường lợi ích qui ra bằng tiền không thể hiện đầy đủ ví dụ trị giá của việc cứu sống con người khỏi tai nạn lũ lụt là bao nhiêu ♣

BẢNG 1: PHÂN TÍCH LỢI ÍCH CHI PHÍ CỦA DỰ ÁN PHÒNG CHỐNG LŨ LỤT CHO THUNG LŨNG "HẠNH PHÚC"

KẾ HOẠCH	Phí tổn/năm của dự án	Tác hại trung bình năm	Lợi ích (giảm tác hại)
Không phòng chống	0	38,000	0
Kế hoạch A - đắp đê	3,000	32,000	6,000
Kế hoạch B - hồ chứa nhỏ	10,000	22,000	16,000
Kế hoạch C - hồ chứa trung bình	18,000	13,000	25,000
Kế hoạch D - hồ chứa lớn	30,000	6,000	32,000

KẾ HOẠCH	Lợi ích biên tế	Chi phí biên tế
Không có kế hoạch	0	0
Kế hoạch A	0,000	3,000
Kế hoạch B	10,000	7,000
Kế hoạch C	9,000	8,000
Kế hoạch D	7,000	12,000

Nguồn: Otto Eckstein, sdd.